

УДК 392.3

КУХАРЕНКО ОЛЕКСАНДР

кандидат філологічних наук, доцент кафедри телерепортерської майстерності Харківської державної академії культури. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5421-1004>

KUKHARENKO OLEKSANDR

a Ph.D. in Philology, an associate professor at TV Reportage Skills Department of the Kharkiv State Academy of Culture. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5421-1004>

Бібліографічний опис:

Кухаренко, О. (2021) Зміна хронотопу та рівня сакралізації у структурі циклу родильних обрядів. *Народна творчість та етнологія*, 3 (391), 136–143.

Kukharenko, O. (2021) Changing the Chronotope and the Level of Sacralization in the Structure of Maternity Rites Cycle. *Folk Art and Ethnology*, 3 (391), 136–143.

ЗМІНА ХРОНОТОПУ ТА РІВНЯ САКРАЛІЗАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЦИКЛУ РОДИЛЬНИХ ОБРЯДІВ

Анотація / Abstract

Метою дослідження є порівняння процесів трансформації хронотопу із сакралізацією реальності під час проведення обрядів родильного циклу. Під час студіювання було виявлено, що процеси зміни хронологічно-топографічних меж обрядів і рівня сакралізації не є тотожними сакралізаційними процесами, проте пов'язані між собою. Якщо для трансформації хронотопу основоположними діями є його розширення / звуження, то для визначення рівня сакралізації – відкриття / закриття доступу до енергії потойбічного та його впливу на реальність під час проведення обрядів.

У статті названо причини необхідності розширення хронотопу: залучення до обрядової дії нових територій і нових персонажів. При цьому сакралізація, що є енергією потойбічного, впливає як на дійових осіб, так і на освячення місць проведення обрядів. Найвищого свого рівня сакралізація досягає в кульмінаційному обряді циклу – хрестинах, коли до дії залучено максимальну кількість осіб і найширшу за весь цикл територію.

Створена структура циклу родильних обрядів надає широку можливість для їхнього дослідження, але існує також зворотний процес – під час студіювання відбувається зміна самої структури, що робить її значно стрункішою та більш довершеною. Так, суттєвим для визначення епізодів в обряді пологів є купання, сушіння та сповивання як етапи залучення народженого до культури реального світу. А купання породіллі цілком доречно відділене від купання народженого та виділене в окремий епізод, позаяк вказані дії мають різні характери дії і не можуть міститися в одному епізоді.

Важливими етапами для розуміння природи сакралізації в родильних обрядах є виникнення, переміщення та ліквідація сакрального центру. Процес створення його відбувається в помешканні вагітної під час пологів; переміщення до церкви відбувається разом із просуванням туди майбутніх хрещених батьків із немовлям; ліквідація центру сакралізації здійснюється в обряді очищення матері на сороковий день після пологів, коли вона з дитиною вперше відвідує церкву.

Ключові слова: українська обрядовість, родинні ритуали, родильний обряд, структурно-функціональний метод, хронотоп, сакралізація, сакральний центр.

The aim of the study is to compare the processes of a chronotope's transformation while sacralizing the reality during observing the cycle of maternity rites. During researching, it is found that the processes of changing the chronological and topographical frames of rites and the level of sacralization are not identical sacralization ones, however, they are interrelated. While in order to transform a chronotope, the basic actions are its expansion / narrowing, then to determine the level of sacralization crucial are the ones of opening / closing access to the energy of the other world and the latter's impact on reality during the rites.

The reasons for the need to expand a chronotope are named: the attraction of new territories and new characters to ritual actions. At the same time, sacralization, which is the energy of the other world, affects both the protagonists and the consecration of ritual venues. The sacralization reaches its highest level in the culminating rite of the cycle – christening, when the maximum number of people and the widest territory for the whole cycle is attracted to the action.

The existing structure of maternity rites cycle provides a wide opportunity for their researching; yet, there is also a reverse process – while studying, there is a change in the structure itself, which makes it much more well-organized and more complete. So, essential for determining the episodes in the rite of childbirth are bathing, drying, and swaddling of an infant as the stages of attracting the newborn to the culture of the real world. And the bathing of a puerpera is quite appropriately separated from the bathing of the newborn and highlighted as a separate episode, since the mentioned actions have different natures of action and cannot be contained in a single episode.

Significant steps to grasp the nature of sacralization in maternity rites are the emergence, relocation and elimination of the sacred centre. The latter's process of creation takes place in a pregnant woman's apartment during her childbirth. The relocation to a church occurs along with the moving forward of future godparents with a child in arms there. The elimination of the sacralization centre is carried out in the rite of purifying the mother on the fortieth day after the delivery, when she with her child first attends the church.

Keywords: Ukrainian rituals, familial rituals, maternity rite, structural-functional method, chronotope, sacralization, sacred centre.

Вступ. Українська родильна обрядовість є достатньо дослідженою: починаючи від праць М. Сумцова [14, с. 86–89] й Х. Вовка [3, с. 186–189], урахувуючи ґрунтовне видання М. Грушевського «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» [4] і закінчуючи сучасними етнологами, зокрема слід відзначити працю О. Боряк, присвячену бабіповитусі [2]. Утім, незважаючи на вивчення проблеми, використання методу структурного аналізу [10, с. 183–207; 12, с. 20–25] відкриває шляхи до отримання нових (часто неочікуваних) наукових результатів.

У структурі обряду міститься ряд епізодів, кожен з яких має власний хронологічно-топографічний показник та певний рівень сакралізації.

Структурно-функціональний метод дослідження надає значні перспективи для наукового студювання родильних обрядів, про що свідчать результати попередніх розвідок, присвячених цій проблематиці.

Основна частина. Процес розширення хронотопу під час розгортання дії не є аналогічним процесу сакралізації реальності, однак обидва вони взаємно пов'язані й

мають безпосередній вплив один на одного [16, с. 22–74]. Рівень сакралізації залежить, зокрема, від того, яка територія в певний відтинок часу використовується для здійснення обрядових церемоній [11, с. 107–122]. Тому подальшим спрямуванням дослідження має стати зміна хронотопу – взаємопов'язаних хронологічних і топографічних меж дії обряду.

Розглядати ці зміни лише на прикладі обряду пологів неможливо, адже вказаний обряд проводиться (за рідкісним винятком) лише в одному місці – помешканні породіллі, та протягом обмеженого часу – від початку пологів до закопування посліду на межі підтином і виливанням води після купелів матері й немовляти. Потрібно простежити зміну хронотопу в бік його розширення, узявши до уваги весь обрядовий родильний цикл, що складається з дев'яти обрядів: пролог, пологи, ім'янаречення, родини, хрестини, похрестини, зливки, заганяння до раю, очищення матері. Зазначена процедура вже використовувалася при дослідженні структур весільного [8, с. 35–40; 9, с. 85–89] та поховального циклів [6, с. 185–194; 17, с. 132–144].

Пролог, у якому започатковуються подальші обрядові дії, починається з того, що вагітна жінка, відчуваючи наближення пологів, відправляє когось із домашніх (найчастіше це був чоловік) із хлібом до баби і проханням допомогти їй розродитися. Так, до обійстя вагітної додається хата баби та шлях у селі, який долає посланець із хлібом від одного житла до іншого. У структурі зазначені події реалізуються двома епізодами: 1. Вагітна жінка перед пологами посилає по бабу. 2. Представник вагітної віддає бабі хліб і просить узяти участь у пологах.

Якщо з формулювання першого епізоду добре зрозуміло, що відбувається він у помешканні вагітної жінки, яке позначимо латинською літерою L, то другий потребує додаткового пояснення. У ньому йдеться про те, що посланець вагітної збирався, брав хліб і долав відстань від власної хати до житла баби; на схемі це позначимо L – T, де літера T означає житло баби. Наступний епізод, де баба одягає чисту одіж, умивається свяченою водою, відбувається в помешканні баби – T. Четвертий епізод прологу – баба приходить до вагітної з хлібом, свяченою водою, зіллям – дає зворотний показчик хронотопу в порівнянні з другим епізодом: T – L.

Так, в обряді прологу спочатку відбувається розширення хронотопу від меж одного житла до двох осель та дороги між ними. Наведений приклад демонструє, що сенс розширення хронотопу в цьому конкретному випадку полягає в необхідності та єдиній можливості якнайшвидше залучити до обрядової дії конче потрібного персонажа – бабу, оскільки дія потребує саме професійної підготовки одного з головних її учасників.

У попередніх публікаціях розширення хронотопу розглядалося лише як залучення нових територій для здійснення обрядових дій. Таке залучення відбувалося, щоб привести на зазначену територію нових учасників обряду або ввести до дії тих, хто початково вже перебував на цій території. А розглянуті епізоди прологу вказують ще й на інше призначення процедури розширення хроно-

топу – залучити до обрядодії необхідного персонажа чи персонажів, після чого звзити хронотоп до попередніх розмірів і меж.

Коли звернутися до циклів весільних і поховальних обрядів, то запрошення парубком сватів, нареченим – дружків, нареченою – дружок, коровайниць і гостей, запрошення священника для причастя помираючого здійснюється аналогічним способом: розширення хронотопу – запрошення – погодження й залучення до дії – звуження хронотопу. Отже, завдяки такому структуруванню обряду вдалося встановити дві процедури зміни топографічних меж у певні відтинки часу: залучення нових територій і залучення нових учасників.

Пологи зазвичай відбуваються в хаті вагітної, за винятком тих випадків, коли вони проходили з ускладненнями і для полегшення вдавалися до додаткових магічних процедур: відмикання замків, розв'язування вузлів, відчинення царських воріт у церкві, переступання вагітною через червоний пояс та переведення її через дорогу. Інколи баба могла підшукувати породіллі щасливе місце, яке могло виявитися, скажімо, у хижці чи навіть сараї й на току [5, с. 25].

У таких випадках до хати вагітної, з погляду розширення хронотопу, додавалися двір, господарчі споруди та дорога, що проходить біля двору, а також церква чи разом із церквою ще й помешкання священника. Якщо пологи проходили без ускладнень, обрядова дія цілком задовольнялася межами хати чи навіть кімнати, а то й відгородженого бабою місця в кімнаті, де перебувала вагітна. Єдине, що залишалося незмінним, це закопування посліду й виливання води після купелів на межі між садибою породіллі й сусідньою землею – у тому місці, яке вважалося одним із входів до потойбіччя.

Якщо в обряді пологів фактично вся дія концентрується на помешканні породіллі, то вже в наступному – ім'янареченні – повітуха вирушає з немовлям до священника й повертається; так до обрядової дії залучається частина села разом із церквою. Залучаються й

нові дійові особи обрядового циклу; у зазначеному випадку це священник.

Звуження хронотопу до початкових меж, а саме – помешкання породіллі, здійснюється вже після проведення основних дій обряду, включаючи кульмінацію, у якій священник дає ім'я народженому й переводить його до статусу немовляти. Відмінність немовляти від народженого полягає саме в тому, що над ним уже здійснено обряд ім'янаречення; воно має власне ім'я, незважаючи на те, що до повернення повитухи до сакрального центру ім'я це відоме лише двом дійовим особам – священникові й повитусі.

Як бачимо, розширення хронотопу завжди зумовлене його подальшим звуженням до меж сакрального центру навіть на проміжних етапах, тоді, коли закінчується попередній обряд, а до початку наступного залишається ще певний час. Народжене чи немовля завжди залишається вдома з батьками, а учасники обрядів, так само, завжди повертаються до власних домівок. Тоді, зважаючи на все, вхід до потойбіччя перекривається, а процес сакралізації згортається; це цілком відповідає природі сакралізації, яка зумовлює вплив потойбічного на реальність лише в межах обряду й жодним чином є неможливою в буденному житті, поза обрядовими діями.

Під час хрестин хронотоп стає ще ширшим: батько йде й запрошує майбутніх кумів; ті приходять до помешкання породіллі, а далі з новонародженим вирушають до церкви й після хрещення повертаються. Зупинімося ще на одному спостереженні: чим ширших меж досягає хронотоп під час обряду, чим більша територія й кількість учасників залучаються до його проведення, тим ближчим є кульмінаційний ритуал усього обрядового циклу. А кульмінаційним обрядом з означених причин мають стати хрестини, що в результаті проведення переведуть новонародженого до бажаного профанного статусу дитини, який має зберегтися в подальшому буденному житті після закінчення обрядових дій. Отже, основним

завданням циклу родильних обрядів є набуття новонародженим статусу дитини; при цьому статуси «народженого» й «дитини» є профанними статусами, але перехід від одного до іншого можливий лише завдяки обряду сакралізації під час його проведення та набуття сакрального статусу «немовляти», який може існувати тільки в межах обрядового циклу.

Утім, на кульмінаційному обряді родильного циклу розширення хронотопу не припиняється, бо в похрестинах є епізод, де гості садять кумів і повитуху на бричку, везуть до корчми й у складчину купують горілку. Тут до сакрального простору обрядової дії додається корчма, а також дорога до неї. На схемі зміни хронотопу позначаються так: час проведення того чи іншого обрядового дійства вказується в дужках поряд з пронумерованою назвою обряду; зміна місць проведення та просування в межах ритуального простору зазначені навпроти кожного епізоду; позначення наводяться латинською літерою або кількома літерами; пояснення умовних позначень дається на початку структури.

Останнє розширення хронотопу в обряді очищення матері пов'язане із церквою. Кінцевий обряд циклу наочно перекликається з одним із початкових обрядів, а саме – ім'янареченням, де до дії також залучається церква і священник. Проте, якщо на початку циклу народжене до церкви несла повитуха, то в останньому обряді це робить породіллі; там перехід до нового статусу здійснювало немовля, тут обряд присвячений переходу матері. Цей перехід можна означити як набуття остаточного стану очищення після осквернення під час пологів у результаті взаємодії з потойбічним світом. Попереднє очищення (обмивання породіллі) в обрядовому плані є менш суттєвим, порівняно з остаточним. Його, найімовірніше, можна назвати гігієнічним очищенням, а те, що здійснюється під час проведення останнього обряду циклу, – духовним.

У вказаних вище дослідженнях було з'ясовано, що після закінчення попередньо-

го обряду й до початку наступного доступ потойбічного до реальності перекривається (чи прикривається), а з кожним наступним обрядом – поновлюється. Від рівня сакралізації прямо пропорційно залежить рівень насиченості обрядової дії та кількість залучених до неї персонажів – активних учасників ритуальних церемоній.

Обряд хрестин демонструє найвищий рівень сакралізації, насиченості дій, найбільшу кількість залучених дійових осіб і найширший простір для здійснення обрядодій. Саме так, як це належить кульмінаційному обряду (а отже, найвищій точці розвитку) всього родильного циклу. Після кульмінації відбувається спад усіх зазначених чинників, у тому числі хронотопу: щодо часу всі подальші обряди циклу відбуваються наступного після хрестин дня – похрестини, зливки, заганяння «до раю», та на сороковий день після пологів – очищення матері. За територією це має такий вигляд: житло породіллі – корчма – житло, житло породіллі – церква – житло; також сюди варто додати обійстя всіх гостей, включаючи повитуху, кумів, родичів і сусідів.

Як відбувається розширення й згортання хронотопу, можна простежити на схемі. Тут позначено, як крок за кроком, від обряду до обряду відбувається віддалення народженого від потойбіччя й наближення до реальності, відокремлення від природи та залучення до культури. Схема демонструє також залучення інших персонажів і використання простору та будівель для обрядової дії, що дає змогу наочно переконатися в правильності визначення композиції всього обрядового циклу.

Переважає більшість епізодів обряду пологів, що зазначені після вказаної кульмінації, і деякі з наступних обрядів (ім'янаречення, хрестини, заганяння «до раю», очищення матері) є епізодами залучення народженого до культури: відрізають пуповину й зав'язують пупа червоним шовком, новонародженого загортають у кожух і кладуть на покуті, повитуха здійснює першу

купель новонародженого, скупане сушать біля палаючої печі й кладуть породіллі в ноги; священник виголошує молитву, кропить водою і дає ім'я немовляті, колиску кроплять, обкурюють зіллям, хрестять і кладуть до неї немовля; повитуха купає немовля, загортає в сорочку, передає односельцю, чоловік віддає немовля колезі й забирає в повитухи вузлик, запрошені односельці з немовлям вирушають до церкви, у церкві священник, здійснюючи таїнство, занурює немовля у воду, куми з охрещеною дитиною повертаються з церкви, подають дитину батькам через вікно чи поріг, повитуха сповиває дитину й кладе до колиски; повитуха водить породіллю з дитиною навкруг столу – заганяє «до раю»; мати з дитиною вперше йде до церкви, мати й дитина присутні на церковній службі.

Деякі епізоди обрядової структури потребують уточнень. В одному з епізодів обряду хрещення вказується, що повитуха сповиває дитину, але ми розуміємо, що це є далеко не перша така процедура, тоді як для обрядового циклу важливішим є момент початкового сповивання, яке виявилось дослідником услід за записувачем народних обрядів [15, с. 5–6], через якусь причину пропущеним. Термін «сповивати» є синонімом до «пеленати» [13, с. 180], а слово «повитуха» похідне від «сповивати», «повивати». З погляду залучення до культури процес сповивання є проміжним етапом між оголеним станом та використанням одягу. Одяг, безумовно, є ознакою культури, а пелюшки, тканина повинні вважатися чимось посереднім між відсутністю та наявністю одягу, перехідним етапом до використання останнього. Тому важливо відзначити саме перше сповивання, яке, судячи з усього, має відбуватися після обмивання та висушування біля палаючої печі.

До формулювання епізоду «скупане сушать біля палаючої печі» можна було б додати: «сушать і пеленають», адже обидві дії здійснює один персонаж – повитуха. Але в такому разі з трьох основних дій – обмивання, сушіння й повивання, пов'язаних із

залученням до культури, доведеться дві дії об'єднати в одному епізоді, що буде неправильно. Тому для процесу повивання слід виділити окремий епізод, що спричинить зміну всієї структури обряду пологів та вплине на кількість у ній епізодів.

Тепер ця частина структури обряду пологів має такий вигляд:

2.9.а. Повитуха здійснює перший купіль новонародженого.

2.9.б. Скупане сушать біля палаючої печі.

2.9.в. Купання породіллі в бочці чи відрі – очищення матері після пологів.

А в разі додавання до неї ще одного епізоду загальний вигляд структури дещо зміниться:

2.9.а. Повитуха здійснює перший купіль новонародженого.

2.9.б. Скупане сушать біля палаючої печі.

2.9.в. Повитуха вперше сповиває народженого.

2.10. Купання породіллі в бочці чи відрі – очищення матері після пологів.

Отже, трьома різновидами маніпуляцій над народженим було виокремлено три сакральні дії, присвячені позбавленню природного й залученню до культури: купання, сушіння та сповивання. Щодо купання й сповивання не виникає жодних питань, а про сушіння слід зазначити, що тут цей процес перегукується з тією метою, яку А. Байбурін називає «доробленням», «перероблянням тіла», «ліпленням», «доведенням до ідеалу» [1, с. 43–44].

Унесена до структури обряду зміна дала змогу знайти в ній ще одну ваду: купання породіллі не може бути різновидом одного епізоду з попередніми, оскільки попередні відображають дії, які стосуються народженого, а останній пов'язаний виключно з породіллею. Тому останній епізод є окремим, ізольованим від інших; він повинен мати власний номер, а не лише літеру.

Доречно також змінити формулювання тематичного спрямування трьох різновидів

характеру дії, присвячених народженому, та віднести їх до групи – створення обрядового атрибуту, а епізод купання породіллі – до пошанування сакральних дій, стихій, предметів. Тепер остаточний вигляд структури пологів має кількість епізодів не 10+4, а, завдяки внесеним змінам і виділення сповивання в окремий різновид епізоду, а купання породіллі – взагалі в окремий епізод, кількість їх зросла до 11+4 (одинадцять окремих епізодів і чотири різновиди епізоду).

Слід також зауважити, що дослідження сакралізації реальності через вплив енергії потойбіччя буде неповним, якщо в цьому підрозділі не розглянути питання переміщення сакрального центру з одного місця здійснення обрядових дій до іншого. Приміром, у весільному циклі обрядів переміщення відбувається під час приїзду молодої з приданим із житла батьків до нового свого помешкання в обійсті майбутнього чоловіка. Поховальні обряди також містять єдине переміщення сакрального центру – з помешкання небіжчика до кладовища, разом із поховальною церемонією, під час якої всі учасники проводжають свого односельця в останню дорогу. Наведені приклади вказують, що природа обрядових дій родинного циклу потребує наявності подібного переміщення центру сакралізації й у родильних обрядах.

Для його віднаходження існує ще кілька обставин: переміщення сакрального центру повинне відбутися напередодні кульмінаційного обряду, який обов'язково здійснює перехід до нового статусу.

Зважаючи на зазначені ознаки, таким місцем може бути церква, де здійснюється таїнство хрещення, або роздоріжжя, на якому майбутній хрещений батько віддає чортові плату за немовля. Очевиднішим усе ж таки є перший варіант, оскільки головна дія, відображена в кульмінаційному епізоді, відбувається в церкві, а не на роздоріжжі; а для її успішного здійснення необхідний високий рівень сакрального, який може забезпечити центр лише тоді, коли буде розташований поряд. Так само в церкві головний персо-

наж набуває остаточного статусу дитини, що є профанним і зберігається в подальшому реальному житті поза обрядовим циклом. Тож можемо констатувати, що переміщення сакрального центру відбувається разом із просуванням хрещених, котрі несуть немовля від помешкання породіллі до церкви.

Висновок. Структурно-функціональний аналіз обрядів родильного циклу обрядів відкриває значні перспективи для розуміння процесів розширення та звуження хронотопу, пов'язаного із залученням до обрядової дії нових територій і нових персонажів;

природи сакралізації та моментів переміщення сакрального центру з одного місця до іншого. Порівнюючи між собою схему структури циклу родильних обрядів зі структурами весільних та поховальних, дістаємо можливість удосконалення всіх трьох циклів родинних обрядів і доведення їхніх структур до стану близького до ідеального. А це доводить, що структурно-функціональний аналіз, використаний для дослідження українських родинних обрядів, дає змогу отримувати нові результати їхнього дослідження.

Джерела та література

1. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. Санкт-Петербург : Наука, 1993. 238 с.
2. Боряк О. О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним. Київ, 2009. 397 с.
3. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології. Прага : Укр. громад. вид. фонд, [1928]. 356 с.
4. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу : матеріали з полудневої Київщини. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів : Наук. тов во ім. Шевченка, 1906. Т. 8. XIV+220 с.
5. Иванов П. В. Этнографические материалы, собранные в Купянском уезде Харьковской губ. *Этнографическое обозрение*. 1897. № 1. С. 22–81.
6. Кухаренко О. О., Кухаренко А. В. Створення структури циклу українських традиційних поховальних обрядів. *Культура України : зб. наук. праць*. Харків : ХДАК, 2019. Вип. 64. С. 185–194.
7. Кухаренко О. О. Цикл українських традиційних родильних обрядів: структурно-функціональний аналіз. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне : РДГУ, 2018. Вип. 27. С. 35–40.
8. Кухаренко О. О. Часові й просторові межі сакралізації в структурно-функціональних дослідженнях українського весілля. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць*. 2018. Вип. 41. С. 24–30.
9. Кухаренко А. А., Кухаренко А. В. Хранатоп як паказчык межы сакралізацыі для структурных даследаванняў украінскіх вясельных абрадаў. *Вестник Полоцкого государственного университета : научно-теоретический журнал*. 2019. № 9. С. 85–89.
10. Леви-Строс К. Структурная антропология. Москва : Глав. ред. восточной литературы, 1985. 536 с.
11. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2008. 272 с.
12. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки. Москва : Лабиринт, 2001. 192 с.
13. Словник української мови : в 4 т. / упоряд. з додатком власн. матеріалу Б. Грінченко. Київ : Наук. думка, 1959. Т. 4. 564 с.
14. Сумцов М. Ф. Слобожане. Історично-етнографічна розвідка. Харків : Вид-во «Союз», 1918. 240 с.
15. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край... / собр. П. П. Чубинским. С.Пб., 1877. Т. 4. XXX+715 с.
16. Элиаде М. Священное и мирское. Москва : Изд-во МГУ, 1994. 144 с.
17. Kukharenko O. Funeral Ceremony in the System of Structural-Functional Studies of Family Objectives. *Paradigm of Knowledge. Multidisciplinary Scientific Journal*. Muscat, 2018. № 2 (28). P. 132–144.

References

1. BAIBURIN, Albert. *Ritual in Traditional Culture: A Structural and Semantic Analysis of East Slavonic Rites*. St. Petersburg: Science, 1993, 238 pp. [in Russian].

2. BORIAK, Olena. *A Phenomenon of Midwives in the Cultural and Historical Tradition of the Ukrainians: Between the Profane and the Sacred*. Kyiv: M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology, 2009, 397 pp. [in Ukrainian].
3. VOVK, Khvedir. *Studies on Ukrainian Ethnography and Anthropology*. Prague, [1928], 356 pp. [in Ukrainian].
4. HRUSHEVSKYI, Marko. A Child in Customs and Beliefs of the Ukrainian People: Materials from Southern Kyivshchyna. In: Khvedir VOVK, ed., *Materials for Ukrainian-Ruthenian Ethnology*. Lviv, 1906. Vol. 8, XIV+220 pp. [in Ukrainian].
5. IVANOV, Petro. Ethnographic Materials Collected in Kupyansk District, Kharkiv Governorate. In: Mykola YANCHUK, ed.-in-chief, *Ethnographic Review*. An edition of Ethnographic Department of the Imperial Society of Devotees of Natural Sciences, Anthropology, and Ethnography at the University of Moscow. Moscow, 1897, 1, 22–81 [in Russian].
6. KUKHARENKO Oleksandr and Anastasiya KUKHARENKO. Creating the Structure of the Cycle of Ukrainian Traditional Funeral Rites. In: Vasyl SHEYKO, ed.-in-chief, *Culture of Ukraine. Culture Studies Series: Collected Scientific Papers*. Kharkiv: KhSAC, 2019, iss. 64, pp. 185–194 [in Ukrainian].
7. KUKHARENKO, Oleksandr. The Cycle of Ukrainian Traditional Maternity Rites: A Structural and Functional Analysis. In: In: Volodymyr VYTKALOV, ed.-in-chief, *Ukrainian Culture: Past, Modern, and Ways of Development: Collected Scientific Papers: Proceedings of the Rivne State University of the Humanities*. Rivne State University of the Humanities. Rivne, 2018, iss. 27, pp. 35–40 [in Ukrainian].
8. KUKHARENKO, Oleksandr. Temporal and Spatial Frames of Sacralization in Structural and Functional Studies of Ukrainian Weddings. In: Vasyl CHERNETS, ed.-in-chief, *Actual Problems of History, Theory, and Practice of Artistic Culture: Collected Scientific Papers*. National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts. Kyiv: Millennium, 2018, iss. 41, pp. 24–30 [in Ukrainian].
9. KUKHARENKA, Aliaksandr and Anastasiya KUKHARENKA. Chronotope as an Indicator of the Limits of Sacralization for Structural Studies of Ukrainian Nuptial Ceremonies. In: Dzmitryj LAZOŪSKI, ed.-in-chief, *Bulletin of the Polotsk State University: A Scientific and Theoretical Journal. Series A: The Humanities*. Polotsk State University. 2019, no. 9, pp. 85–89 [in Belarusian].
10. LÉVI-STRAUSS, Claude. *Structural Anthropology*. Moscow: Science, 1985, 536 pp. [in Russian].
11. OTTO, Rudolf. *The Sacred. About the Irrational in the Idea of the Divine and Its Relation to the Rational*. Translated from the German by Aleksey RUTKEVICH. St. Petersburg: Saint Petersburg State University Press, 2008, 272 pp. [in Russian].
12. PROPP, Vladimir. *The Morphology of Fairy Tales*. Moscow: Labyrinth, 2001, 192 pp. [in Russian].
13. HRINCHENKO, Borys (compiled and added by). *A Dictionary of the Ukrainian Language: in Four Volumes*. A photomechanically reproduced edition. Kyiv: Scientific Thought, 1959, vol. 4, 564 pp. [in Ukrainian].
14. SUMTSOV, Mykola. *Slobozhahshchynyna Residents. A Historical and Ethnographic Study*. Kharkiv: Kharkiv Credit Union's Union Publishing House, 1918, 240 pp. [in Ukrainian].
15. CHUBINSKIY, Pavel. *Proceedings of the Ethnographic-Statistical Expedition to the West Russian Krai*. Saint Petersburg, 1877, vol. 4: *Rituals: Childbirth, Christening, Wedding, and Funeral*, XXX+715 pp. [in Russian].
16. ELIADE, Mircea. *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. Translated from the French, prefaced and annotated by Nikolay GARBOVSKIY. Moscow: Moscow State University Press, 1994, 144 pp. [in Russian].
17. KUKHARENKO Oleksandr. Funeral Ceremony in the System of Structural-Functional Studies of Family Objectives. In Valeriy KORNIYENKO, ed.-in-chief, *Paradigm of Knowledge. A Multidisciplinary Scientific Journal*. Muscat, 2018, 2, 132–144 [in English].